

POSAGI OLIMPIONIKÓW W ANTYCZNEJ OLIMPII

Sport, w czasach nam współczesnych stał się największą sceną świata, na której występujący sportowi aktorzy spotykają się nie tylko z podziwem i uznaniem widzów, ale również przyciągają uwagę artystów z różnych dziedzin, między innymi przedstawicieli świata muzyki, literatury czy też sztuk plastycznych. Jest to zbieżne z poglądami głoszonymi już na przełomie XIX i XX w. przez barona de Coubertina, iż „Sport powinien być traktowany jako źródło sztuki i jako czynnik pobudzający do rzeczy pięknych”¹. Pomiędzy sportem a sztukami pięknymi można znaleźć wyraźny związek, którego tradycje sięgają jeszcze czasów starożytnych igrzysk olimpijskich (776 r. p.n.e. – 393 r. n.e.).

W antycznej Olimpii podczas igrzysk niejednokrotnie były prezentowane dzieła sławnych greckich pisarzy i poetów, a zwycięzcy zawodów sportowych (olimpionicy) umieszczali na terenie Olimpii (w świętym gaju Altis) swoje posągi, których autorami często byli najsłynniejsi rzeźbiarze. Także na cześć zwycięzców czołowi poeci greccy pisali specjalne ody². Pierwsze antyczne igrzyska olimpijskie (776 r. p.n.e.) miały w swym programie tylko jedną konkurencję, a mianowicie bieg prosty mężczyzn (długość tego biegu – 1 stadion ustalono dopiero podczas igrzysk 6 olimpiady). Bieg odbywał się na równinie posypanej piaskiem gdyż w początkowym okresie w Olimpii nie było jeszcze stadionu.

Podczas tych pierwszych igrzysk, jak i kilku następnych, trudno jeszcze było znaleźć związki między sportem a sztuką, ale z przekazów wiadomo,

¹ P. de Coubertin (1994), *Pedagogika sportowa*. G. Młodzikowski, K. Hądzelek [red.], *Pierre de Coubertin. Przemówienia. Pisma różne i listy*, Warszawa: 128.
² Z. Porada (2021), *Antyczne a współczesne igrzyska olimpijskie*, Kraków: 81.

że już w VII w. p.n.e. na cześć zwycięzców olimpijskich był wykonywany *Hymn na Heraklesa*, którego autorem, według antycznej tradycji, był Archiloch z Paros (ok. 680 – ok. 640 r. p.n.e.), wybitny grecki poeta liryczny, uważany za twórcę poezji jambicznej, który oprócz hymnów pisał też elegie i epigramy. Hymn ten to pieśń pochwalna, podczas igrzysk powtarzana trzykrotnie na cześć mitycznego herosa tebańskiego Heraklesa, wymienianego wśród założycieli igrzysk olimpijskich i jego wiernego towarzysza Iolaosa. Stanowiła ona prawzór *epinikionu*. *Hymn na Heraklesa* przez kilka stuleci (prawdopodobnie do III w. p.n.e.), był śpiewany w Olimpii na cześć olimpioników³.

Także na cześć zwycięzców olimpijskich wybitni poeci greccy pisali specjalne ody zwane *epinikionami*. Prawdopodobnie w VI w. p.n.e., lub nieco wcześniej, powstała tradycja umieszczania pomników w Olimpii przedstawiających zwycięzców igrzysk olimpijskich – olimpioników.

Antyczni rzeźbiarze i ich dzieła znajdujące się w Olimpii

Posągi olimpioników znajdowały się w centrum Olimpii, w świętym gaju zwanym Altis. Podróżnik i geograf Pauzaniusz zwiedzający Olimpię w drugiej połowie II w. n.e. opisał 187 takich posągów, podpisanych imieniem zawodnika, imieniem jego ojca oraz nazwą miasta-państwa, z którego pochodził. Jak jednak napisał w swym dziele zatytułowanym *Wędrowki po Helladzie*, „nie wszyscy zwycięzcy igrzysk olimpijskich mają tutaj (w Olimpii) swoje posągi. Oto niektórzy odznaczywszy się znakomicie w zakresie zawodów, inni znowu na innym polu, nie otrzymali jednak posągów”⁴.

„Jako pierwsze posągi zawodników ufundowano w Olimpii posągi: Paraksydamasa z Eginy, zwycięzcy w walce na pięści w czasie 59 olimpiady (544 r. p.n.e.) oraz Reksibiosa z Opuntu, zwycięzcy pankrationu w czasie 61 olimpiady (536 r. p.n.e.). Wykonane są z drzewa. Posąg Reksibiosa z drzewa figi, natomiast Paraksydamasa z drzewa cyprysu i mniej od tamtego zniszczony”⁵. Pauzaniusz opisał jeszcze jeden stary posąg, a mianowicie posąg Eutelidasa ze Sparty, zwycięzcy igrzysk 38 olimpiady (628 r. p.n.e.) w zapasach i pentatlonie w kategorii chłopców⁶, lecz posąg ten był ustawiony w Olimpii prawdopodobnie w późniejszym okresie.

³ M. Rotkiewicz (2011), *Światło Olimpii*, Warszawa: 91-92.

Pauzaniusz (2004), *Wędrowki po Helladzie*, VI 1, 1, Wrocław.

Tamże: VI: 18, 7.

Tamże: V: 9, 1.

Pauzaniasz podawał też w wielu przypadkach imiona autorów posągów, a byli to często najświetniejsi rzeźbiarze greccy. Wśród wymienionych przez niego autorów 47 posągów byli też i tacy, o których dzisiaj prawie nic nie wiadomo. Poniżej podano w kolejności alfabetycznej imiona rzeźbiarzy greckich, autorów posągów olimpioników znajdujących się w antycznej Olimpii, o których pisał Pauzaniasz:

Alypos z Sykionu, uczeń Naukydesa z Argos – autor posągów olimpioników: Symmachosa z Elidy (zapasy; 94 ol.), Archedamosa z Elidy (zapasy chł.; 96 ol.), Neolajdasa z Feneos w Arkadii (zapasy chł.; 97 ol.);

Akestor z Knossos na Krecie, rzeźbiarz brązownik, działający w IV w. p.n.e. – autor posągu Aleksibiosa z Herei (pentatlon; 117 ol.);

Andreas z Argos – autor posągu Lysipposa z Elidy (zapasy chł.; 154 ol.);

Apellas⁷ syn Kallikleasa z Megary, rzeźbiarz brązownik – autor pomnika Kyniski ze Sparty (czterokonne rydwany; 96 i 97 ol.);

Asterion syn Ajschylosa – autor posągu Chajreasa z Sykionu (pięściarstwo chł.);

Daippos syn i uczeń sławnego rzeźbiarza Lizypa z Sykionu, działający na początku III w. p.n.e. – autor posągu Nikandrosa z Elidy (diaulos; 119 i 120 ol.);

Dajtondas z Sykionu, rzeźbiarz brązownik działający na początku III w. p.n.e. – autor posągu Teotimosa z Elidy (pięściarstwo chł.; 118 ol.);

Dameas z Krotonu, działający w VI w. p.n.e. – autor pomnika Milona z Krotonu, najświetniejszego zapaśnika w czasach starożytnych, sześciokrotnego olimpionika (zapasy; 60, 62, 63, 64, 65 i 66 ol.);

Damokrytos z Sykionu, uczeń Pizona z Kalaurii, działający w IV w. p.n.e. – autor posągu Hipposa z Elidy (pięściarstwo chł.; 100 ol.);

Dedal z Sykionu, syn i uczeń Patroklesa, działający od około 400 r. p.n.e. do 369 r. p.n.e. – autor posągów olimpioników: Tymona z Elidy (czterokonne rydwany; 95 ol.), Ajsepos z Elidy, syn Tymona (wyścigi klaczy; 95 ol.), Eupomelos z Elidy (stadion; 96 ol.), Arystodamos z Elidy (zapasy; 98 ol.);

Dionizykles z Miletu – autor posągu Demokratesa z Tenedos (zapasy; 144 ol.);

Eutykhides z Sykionu, uczeń sławnego rzeźbiarza Lizypa z Sykionu, działał na przełomie IV i III w. p.n.e. – autor posągu olimpionika Tymostenesa z Elidy (stadion chł.; 120 ol.);

⁷ <http://pldocs.docdat.com/docs/index-3483.html?page=15> (dostęp: 22.10.2022).

Fidiasz, syn Charmidesa z Aten, uczeń Hageladesa i Hegiasa z Argos (żył w latach: ok. 490 r. p.n.e. – ok. 420 r. p.n.e.). Był jednym z najslawniejszych rzeźbiarzy starożytności. Autor wielu znakomitych rzeźb, które niestety nie dotrwały do naszych czasów, w tym posągu „Zeusa Olimpijskiego” (znajdował się w świątyni tego boga w Olimpii), zaliczanego do jednego z „7 cudów” świata starożytnego. Oprócz posągu Zeusa, według Pausaniasza, w Olimpii był też wykonany przez Fidiasza posąg Pantarkesa z Elidy zwycięzcy zapasów chłopców podczas 86 olimpiady (426 r. p.n.e.);

Filotimos z Eginy w Argos, rzeźbiarz brązownik, działający w V w. p.n.e. – autor posągu Ksenombrotosa z Kos (wyścigi wierzchowców; 90 ol.);

Fradmon, rzeźbiarz argiowski, autor pomnika olimpionika Amertasa z Elidy (zapasy chł.; 90 ol.);

Glaukias z Eginy, działał na przełomie VI/V w. p.n.e., był autorem pomników olimpioników: Filona z Korchyry (pięściarstwo; 70 i 71 ol.), Gelona z Geli (czterokonne rydwany; 73 ol.), Teagenesa z Tasos (pięściarstwo; 75 ol. i pankration; 76 ol.), Glaukos z Karystos (pięściarstwo; 65 ol.);

Hageladas z Argos, rzeźbiarz grecki, miał wielu wybitnych uczniów, w tym najslawniejszego z nich, Fidiasza, działał w V w. p.n.e. – był autorem posągów olimpionika Tymazyteosa z Delf (pankration; 66 i 67 ol.), Kleostenesa z Epidamnos (czterokonne rydwany; 66 ol.) i Anochosa z Tarentu (stadion i bieg podwójny; 65 ol.);

Hippias, autor pomnika Skajosa z Samos (pięściarstwo chł.; między 365 a 322 r. p.n.e.);

Kalamis pochodził z Beocji, tworzył głównie w brązie, działał około połowy V w. p.n.e., był autorem pomnika olimpionika Hierona z Syrakuz (wyścigi wierzchowców; 76 i 77 ol. oraz czterokonne rydwany; 78 ol.);

Kallikles z Megary syn Teokosmosa, rzeźbiarz brązownik działał w V w. p.n.e., autor posągu Diagorasa z Rodos (pięściarstwo; 79 ol.) oraz Gnatona z Dipai (pięściarstwo chł.; 85 ol.);

Kanachos z Sykionu, brat innego rzeźbiarza Arystoklesa, działał na przełomie V/IV w. p.n.e., autor posągu olimpionika Bykelosa z Sykionu (pięściarstwo chł.; 96 ol.);

Kantaros z Sykionu, syn Aleksisa, uczeń Eutychedesa, działał w III w. p.n.e., był autorem rzeźby olimpionika Aleksinikosa z Elidy (zapasy chł.; 128 ol.);

Kleon z Sykionu, uczeń Antyfanesa, działał w IV w. p.n.e., był autorem co najmniej pięciu posągów olimpioników wymienionych przez Pauzanasza: Alketosa z Klejtoru (pięściarstwo chł.; 99 ol.), Dejnolocha z Elidy (stadion chł.; 100 ol.), Hysmona z Elidy (pentatlon; 99 ol.), Lykinosa z Herei (stadion chł.; 99 ol.) i Damokrytosa;

Kratinos ze Sparty był autorem rzeźby olimpionika Fillea z Elidy (zapasy chł.);

Lizyp z Sykionu, jeden z najwybitniejszych rzeźbiarzy greckich, reprezentant stylu późnoklasycznego, działający w latach około 370-320 p.n.e.; był m.in. nadwornym rzeźbiarzem Aleksandra Wielkiego, autorem około 1500 rzeźb. Pauzanasz wymienił pięć pomników jego autorstwa, znajdujących się w Olimpii i przedstawiających olimpioników, a byli to: Pulydamas ze Skotuzy (pankration; 93 ol.), Ksenarkes ze Stratos w Akarnanii (pankration; 98 ol.), Troilos z Elidy (dwukonne i czterożbięce rydwany; 102 ol.), Kallikrates z Magnezji (bieg zbrojny; 109 i 110 ol.) i Chilon z Patraj (zapasy; 112 i 113 ol.);

Lyzos z Macedonii, autor posągu olimpionika Krianniosa z Elidy (bieg zbrojny);

Mikon malarz i rzeźbiarz ateński, autor pomnika Kalliasa z Aten (pankration; 77 ol.);

Myron z Eleuteraj w Beocji, jeden z najwybitniejszych rzeźbiarzy greckich tworzył w latach 480-445 p.n.e. Był uczniem Hageladasa i uważany był za mistrza rzeźby realistycznej, dynamicznej, perfekcyjnej technicznie. Do dzisiaj zachowały się tylko dwa jego dzieła w postaci rzymskich kopii (*Dyskobol* oraz *Atena i Marsjasz*). Pauzanasz wymienił jego cztery rzeźby znajdujące się w Olimpii, przedstawiające olimpioników, a byli to: Ladas ze Sparty (bieg długi; 80 ol.), Tymantes z Kleonaj (pankration; 81 ol.), Filip z Pellany (pięściarstwo chł.; 86 ol.), Lykinos ze Sparty (czterokonne rydwany; 87 ol.);

Naukydes z Argos, jego uczniem był Alypos z Sykionu. Tworzył głównie w drugiej połowie V w. p.n.e., a jego dziełem w Olimpii był posąg Euklesa z Rodos syna Kalianaksa (pięściarstwo; 94 ol.);

Nikodamos z Majnalu, rzeźbiarz brązownik, uczył się rzeźby w Sykionie, działał na przełomie V/IV w. p.n.e., autor posągów znajdujących się w Olimpii przedstawiających olimpioników: Antiocha z Lepreosu (pankration; 95 ol.), Androstenesa z Majnalu (pankration; 90 i 91 ol.), Damoksenidasa z Majnalu (pięściarstwo; 99 ol.);

Olympos rzeźbiarz, autor pomnika olimpionika Ksenofonta syna Mefnylosa z Ajgion (pankration; 100 ol.);

Onatas z Eginy, syn Mikona. Był jednym z najwybitniejszych rzeźbiarzy greckich okresu archaicznego. Żył na przełomie VI/V w. p.n.e., a tworzył głównie w Delfach, Olimpii i Atenach na początku V w. Pauzaniasz wymienił, znajdujący się w Olimpii, pomnik jego autorstwa, przedstawiający zwycięski rydwan Hierona z Syrakuz (czterokonne rydwany; 78 ol.; Hieron zwyciężył również dwa razy w wyścigach wierzchowców – 76 i 77 ol.);

Pantias z Chios, syn i uczeń Sostratos. Tworzył w IV w. p.n.e. i był autorem pomników olimpijczyków: Arysteusa z Argos (bieg podwójny; 90 ol.), Nikostratos z Herai (zapasy chł.; 91 ol.), Ksenodikosa z Kos (pięściarstwo chł.; 95 ol.);

Pitagoras z Region na Syculii, rzeźbiarz brązownik, słynął z tego, że znakomicie odtwarzał muskulaturę ciała ludzkiego. Żył w pierwszej połowie V w. p.n.e., a tworzył od około 480 do 450 r. p.n.e. Był autorem ponad 20 rzeźb zwycięzców olimpijskich i delfickich, a w Olimpii były to pomniki: Astylosa z Krotonu i Syrakuz (ośmiokrotny zwycięzca w biegu na jeden stadion, biegu podwójnym i biegu w uzbrojeniu; 73-76 ol.), Protolaosa z Manynei (pięściarstwo chł.; 79 ol.), Eutymosa z Lokrów Italskich (trzykrotnego zwycięzcy w pięściarstwie; 73, 74 i 76 ol.), Dromeusa ze Stymfalos (bieg długi; 74 i 75 ol.), Mnazeasa z Kyreny (bieg w uzbrojeniu; 74 ol.), Kratystenesa z Kyreny (czterokonne rydwany; 79 ol.);

Poliklet z Argos (starszy), wybitny grecki rzeźbiarz, uczeń Naukydesa i Hageladesa, żył i tworzył w V w. p.n.e. Był założycielem szkoły rzeźbiarskiej w Argos, a także autorem kanonu proporcji ludzkiego ciała. Pauzaniasz wymienił pomniki olimpijczyków znajdujących się w Olimpii, będących jego dziełem, a byli to: Kyniskos z Mantynei (pięściarstwo chł.; 80 ol.) i Pytokles z Elidy (pentatlon; 82 ol.);

Poliklet z Argos (młodszy), siostrzeniec i uczeń Polikleta starszego, działał w latach 390-340 p.n.e., autor posągów: Antypatra z Miletu, syna Klejnopatrosa (pięściarstwo chł.; 98 ol.), Ksenoklesa z Majnalu (zapasy chł.; 102 ol.), Tersylocha z Korchyry (pięściarstwo chł.; 102 ol.); Polykles z Aten, rzeźbiarz brązownik, działający na początku IV w. p.n.e., autor posągu Amyntasa z Efezu (pankration chł.; 156 ol.), a jego synowie wykonali pomnik Agesarchosa z Tritai (pięściarstwo; 165 ol.); Ptolichos z Eginy, syn i uczeń Synnoona, tworzył w V w. p.n.e., autor posągu olimpijczyka Teogneta z Eginy (zapasy chł.; 76 ol.);

Pytokrytos, grecki rzeźbiarz z przełomu III/II w. p.n.e., autor posągu dwukrotnego olimpijczyka Epitersesa syna Metrodora z Erytrei (pięściarstwo; 149 i 150 ol.);

Pyrilampes z Messenii, autor pomników olimpijczyków: Pyrilampesa z Efezu (bieg długi; 106 ol.), Ksenona z Lepreosu (bieg prosty chł.; 105 ol.), Asamona z Elidy (pięściarstwo; 110 ol.);
Serambos z Eginy, grecki rzeźbiarz działający na przełomie VI i V w. p.n.e.; wykonał posąg olimpijczyka Agiadasa z Elidy (pięściarstwo chł.; 73 ol.);
Somis, rzeźbiarz grecki, wg Pauzanasza był to autor pomnika Proklesa z Andros (zapasy chł.);
Stennis z Olintu, rzeźbiarz grecki tworzący w IV w. p.n.e., autor posągów olimpijczyków: Chojrilosa z Elidy (pięściarstwo chł.; 116 ol.), Pyttalosa z Elidy (pięściarstwo chł.; 115 ol.);
Stomios, rzeźbiarz grecki działający w V w. p.n.e., autor posągu olimpijczyka Hieronima z Andros (pentatlon; 72 ol.);
Sylanion z Aten, rzeźbiarz działający w IV w. p.n.e., wykonał posągi olimpijczyka Satyrosa z Elidy (pięściarstwo; 113 ol.) i Damaretosa z Messenii (pięściarstwo chł.; 109 ol.);
Teomnestos z Sardes, działający w IV w. p.n.e., autor posągu olimpijczyka Agelasa z Chios (pięściarstwo chł.);
Teron z Beocji, działający w pierwszej połowie II w. p.n.e., autor posągu olimpijczyka Gorgosa syna Eukletosa z Messenii (pentatlon).
Kolejność igrzysk podano wg Morettiego⁸.

Do naszych czasów nie zachowała się jednak w Olimpii żadna z rzeźb przedstawiających olimpijczyków, a najwięcej o tych rzeźbach wiadomo z dzieła Pauzanasza.

W 1880 r., podczas prac wykopaliskowych został znaleziony w Olimpii, w północnej części Prytanejonu, fragment rzeźby w postaci głowy wykonanej z brązu, datowanej na 330-320 r. p.n.e., przypuszczalnie głowy Satyrosa z Elidy, zwycięzcy agonów pięściarskich 112 i 113 olimpiady (332 i 328 r. p.n.e.). Prawdopodobnie autorem tej rzeźby, według współczesnych badaczy, był Sylanion⁹, rzeźbiarz z Aten działający w IV w. p.n.e. Niestety nie odnaleziono innych fragmentów tej rzeźby, ani też bazy tego posągu.

Główne wiadomości na temat znajdujących się w Olimpii rzeźb przedstawiających olimpijczyków pochodzą z dzieła Pauzanasza (II wiek n.e.), lecz jaka była ich wielkość i jak one wyglądały można jedynie przypuszczać między innymi na podstawie rzeźb znalezionych w Delfach, Koryncie czy Istmie. Jedną z takich rzeźb, zachowanych prawie w całości jest statua znaleziona

⁸ L. Moretti (1957), *Olympionikai i vincitori negli antichi agoni olimpici*, Roma.
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bronze_Portrait_Head_of_Boxer.jpg
(dostęp: 22.10.2022).

w Delfach, przedstawiająca Agiasa z Farsalos, który był olimpijczykiem 74 olimpiady w pankrationie, a także trzykrotnym zwycięzcą w Delfach oraz pięciokrotnym w Nemei i Istmie.

Według różnych przekazów jest prawdopodobne, że większość pomników przedstawiała olimpijczyków w naturalnej wielkości, a jedynie nieliczne odbiegały od normy, jak na przykład pomnik Pulydamasa ze Skotuzy¹⁰, który był nadnaturalnych rozmiarów. Należy jednak zdać sobie sprawę, że o pomnikach zwycięzców olimpijskich z III i IV w. n.e. wiadomo bardzo niewiele. Można przypuszczać, że w Olimpii nadal stawiano pomniki olimpijczykom, gdyż jednym z ostatnich znanych olimpijczyków, któremu taki pomnik postawiono był Valerios Eklektos z Synope (zwycięzca agonów heroldów na igrzyskach w 245, 253, 257 i 261 r. n.e.) oraz Filumenos z Filadelfii (zapasy, pięściarstwo lub pankration – zwycięzca 287 ol. w 369 r. n.e.), o czym wspomina w swym opracowaniu Luigi Moretti¹¹.

Niestety nie znamy twórców tych ostatnich pomników. Nie ma też przekazów o ewentualnych innych osiągnięciach artystycznych prezentowanych w Olimpii w III i IV w. po Chrystusie.

Bazy pomników znalezione w Olimpii

Podczas prac archeologicznych prowadzonych pod koniec XIX w., znaleziono w Olimpii szereg baz pomników, w tym też bazy pomników olimpijczyków w liczbie 25. Poniżej, w kolejności alfabetycznej zostały podane imiona tych olimpijczyków, których bazy pomników zostały dotychczas odnalezione¹²:

- Agiadas z Elidy (73 ol.; pięściarstwo chl. – znaleziono w 1879 r., część bazy statuy wykonanej z białego marmuru;
- Antygonos z Macedonii (122 i 123 ol.; bieg na jeden stadion; fragmenty bazy znaleziono w 1879 r.);
- Archippos z Mytyleny (120 ol.; pięściarstwo; bazę statuy znaleziono w 1876 r.);
- Arystofont z Aten (117 ol.; pankration; bazę znaleziono w 1876 r.);
- Dejnostenes z Lacedemonu (116 ol.; bieg na jeden stadion; znaleziono części poświęconej mu kolumny w 1880 r.);

¹⁰ Pauzaniusz (2004), *Na olimpijskiej bieżni i w boju*, Wrocław: VI: 5, 1.

L. Moretti (1957), dz. cyt.

¹² Pauzaniusz (2004), dz. cyt.: VI.

Demokrates z Tenedu (201, 202 i 203 ol.; pięściarstwo; znaleziono tablicę z brązu ze statuy wykonanej przez Dionizyklesa z Miletu);
Epiterses z Erytraj w Beocji (149 i 150 ol.; pięściarstwo; w 1879 r. znaleziono bazę statuy wykonanej przez Pytokrytosa);
Eukles z Rodos (94 ol.; pięściarstwo; bazę statuy znaleziono w 1878 r., a autorem pomnika był Naukydes z Argos);
Eutymos z Lokrów (74, 76 i 77 ol.; pięściarstwo; w 1878 r. znaleziono bazę statuy wykonanej przez Pytagorasa z Region);
Filip z Pelleny (86 ol.; pięściarstwo chl.; znaleziono tablicę ze statuy w 1878 r.);
Gelon z Geli (73 ol.; czterokonne zaprzęgi; znaleziono części bazy w latach 1878 i 1884);
Glaukon z Aten (127 ol.; czterokonne zaprzęgi; znaleziono bazę w 1880 r.);
Gorgos z Messenii (137 ol.; pentatlon; około 1880 r. znaleziono bazę statuy, którą wykonał z brązu Teron z Beocji);
Hellanikos z Lepreosu (89 ol.; pięściarstwo chl.; znaleziono bazę jego pomnika w 1878 r.);
Krytodamos z Klejtoru (101 ol.; pięściarstwo chl.; znaleziono bazę pomnika w 1879 r.);
Ksenokles z Majnalos (102 ol.; zapasy chl.; znaleziono bazę pomnika w 1878 r., którego autorem był Poliklet młodszy z Argos);
Ksenombrotos z Kos (90 ol.; wyścigi koni; znaleziono fragmenty bazy w latach 1878 i 1880, a autorem pomnika był Filotimos z Eginy);
Kyniska ze Sparty (96 i 97 ol.; czterokonne zaprzęgi; w 1879 r. znaleziono część bazy pomnika autorstwa Apellasa z Megary);
Kyniskos z Mantynei (80 ol., pięściarstwo chl.; baza pomnika znaleziona w 1877 r., a autorem pomnika był Poliklet starszy z Argos);
Pajanios z Elidy (141 ol.; zapasy; bazę pomnika znaleziono w 1881 r.);
Pytokles z Elidy (82 ol.; pentatlon; bazę pomnika znaleziono w 1878 r., a autorem pomnika był Poliklet starszy z Argos);
Sofios z Messenii (119 ol.; stadion chłopców; baza posągu została znaleziona w 1885 r. w korycie Kladeosu);
Telemach z Elidy (122 ol.; czterokonne zaprzęgi; w 1877 r. znaleziono bazę pomnika, którego autorem był Filonides);
Tellon z Orestazjon (77 ol.; pięściarstwo chl.; baza pomnika z białego marmuru została znaleziona w 1877 r.);
Tersyloch z Korchyry (102 ol.; pięściarstwo chl.; bazę pomnika znaleziono w 1878 r., a jego autorem był Poliklet starszy z Argos).

Podsumowanie

Z przekazu Pauzanasza wynika, że w jego czasach (koniec II wieku n.e.) w Olimpii znajdowało się około 200 lub więcej pomników olimpijczyków oraz, że były one jeszcze w bardzo dobrym stanie. Do chwili obecnej nie ustalono, co stało się z tymi statuami ani też, dlaczego znaleziono tak niewiele baz (tylko 25) z tych 200 pomników.

W drugiej połowie III wieku n.e., gdy plemiona Herulów wtargnęły do Grecji, rozebrano w Olimpii niektóre budowle dla uzyskania materiału do budowy fortyfikacji. Herulowie do Olimpii jednak nie dotarli. W 395 r. na wschodnią część cesarstwa bizantyjskiego najechali Wizygoci pod wodzą Alaryka. Zdobyli i złupili Ateny, Eleuzis, spalili Korynt, wdarli się na Peloponez, nie oszczędzili także Olimpii.

Nie wiadomo do końca, jaki los spotkał najslawniejsze dzieło sztuki znajdujące się w Olimpii, ogromny posąg Zeusa, wykonany przez Fidiasza. „Świadectwa nie są zgodne. Jedno z nich twierdzi, że posąg spłonął w czasie pożaru, jaki strawił świątynię w roku 426; inne świadectwo podaje, że posąg przewieziono już przedtem do Konstantynopola i umieszczono w pałacu zwanym Lauzejon¹³; tam padł ofiarą pożaru wraz z innymi arcydziełami sztuki w roku 476”¹⁴.

Tak zwany „Pałac Laususa” (*Lauzejon*) był bizantyjskim pałacem, którego właścicielem był Lausus lub Lausus (ok. 400 r. – ok. 450 r.). W swym pałacu zgromadził jedną z największych i najslawniejszych kolekcji rzeźb greckich w cesarstwie¹⁵. Kolekcja Laususa, podobnie jak wszystkie inne duże kolekcje z Konstantynopola, znana jest wyłącznie z opisów literackich. Najważniejszym obiektem znajdującym się w kolekcji Laususa był posąg Zeusa ze świątyni Zeusa w Olimpii, autorstwa Fidiasza. To arcydzieło zostało prawdopodobnie przywiezione z Olimpii około 420 r. Według opisów literackich, kolekcja obejmowała także posąg Afrodyty z Knidos Praksytelesa (IV w. p.n.e.), Erosa Myndosa wyrzeźbionego przez Lyssiposa (IV w. p.n.e.), rzeźbę Hery z Samos autorstwa Bupalosa (VI w. p.n.e.), Atenę z Lindos autorstwa Skyllisa i Dipoinosa (VI wiek p.n.e.) oraz wiele innych cennych rzeźb autorstwa wybitnych greckich rzeźbiarzy¹⁶. Wśród nich mogły też znajdować się

¹³ J. Swaddling (2004), *Starożytne igrzyska olimpijskie*, Poznań.

A. Krawczuk (1988), *Ostatnia olimpiada*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: 17.

<https://www.thebyzantinelegacy.com/lausus-palace> (dostęp: 22.10.2022).

Tamże.

niektóre pomniki olimpijczyków prawdopodobnie, przywiezione wraz z posągami Zeusa Olimpijskiego.

W VI w. dwa potężne trzęsienia ziemi, jakie nawiedziły Peloponez, dokonały dalszych zniszczeń w Olimpii, zwalając kolumny i niszcząc obiekty świętego sanktuarium. Szczegółowe badania wykazały, prowadzone m.in. przez prof. Vötta, że Olimpia była wielokrotnie zalewana katastrofalnymi powodziąmi, a resztki skorupiaków, mięczaków i obfitość otwornic w osadach wskazują, że Olimpię zalewała woda morska¹⁷. Musiała ona wdzierać się z wielką siłą i prędkością, gdyż miasto położone jest na wysokości 33 metrów nad poziomem morza, a najbardziej prawdopodobnym wyjaśnieniem powodzi jest zatem fala tsunami. Teorię o tsunami potwierdzają też osady znajdujące się na wzgórzach położonych powyżej Olimpii.

W rezultacie ruiny Olimpii zostały przykryte prawie czterometrową warstwą mułu, a okoliczni mieszkańcy z czasem zapomnieli o istnieniu tej miejscowości i dopiero w XIX w. na tym terenie podjęto prace archeologiczne, które z przerwami są też prowadzone do chwili obecnej.

¹⁷ <http://www.q-mag.org/the-tsunami-which-destroyed-ancient-olympia.html>
(dostęp: 22.10.2022).